

TROGIRSKI LITURGIJSKI KODEKSI

m završiti
sti uskrslog
e blagodat
ne pobjede
sa zahval-

Među hrvatskim liturgijskim spomenicima trogirski kodeksi zauzimaju važno mjesto. A. Vidaković u svojoj studiji o sakramentaru MR 126 Metropolitanske knjižnice u Zagrebu¹ navodi: "Osim Metropolitanske knjižnice i riznice prvostolne crkve u Zagrebu, gdje je pohranjeno preko 30 neumatskih kodeksa, znatan broj ih se čuva po mnogim samostanskim katedralnim i kaptolskim knjižnicama u Dalmaciji, zatim po raznim muzejima i u privatnom posjedu. To su - da spomenemo samo neke najvažnije - u prvom redu knjižnica samostana sv. Franje u Šibeniku sa devet neumatskih kodeksa iz razdoblja od XI. do XIV. stoljeća, zatim katedralne knjižnice u Trogiru, Splitu i Zadru, gdje su kodeksi brojnije zastupani, dok se u raznim manjim bibliotekama čuva po jedan ili nekoliko rukopisa ili odlomaka."²

Trogirski su liturgijski kodeksi najvećim dijelom sačuvani u Kaptolskoj knjižnici. U katedralnoj ih ima samo nekoliko. Sačuvano je osamnaest liturgijskih kodeksa:

1. 2 misala - 14. stoljeće;
2. 2 evanđelistara - 13. stoljeće;
3. 1 lekcionar - 13. stoljeće;
4. 1 brevijar - 14. stoljeće;
5. 1 pontifikal;
6. 3 graduala - 14. i 15. stoljeće;
7. 6 antifonarija - 14., 15. i 16. stoljeće;
8. 2 psalterija - 14. i 15. stoljeće.

Ti su kodeksi poznati znanstvenoj javnosti odkada je dobri poznavatelj stare umjetnosti H. Folnesics izdao knjigu o iluminiranim kodeksima u Dalmaciji³. Od domaćih istraživača našega kulturnog blaga o trogirskim kodek-

1. A. VIDA KOVIĆ, *Sakramentar MR 126 Metropolitanske knjižnice u Zagrebu. Muzičko paleografska analiza*. Rad JAZU, knjiga 287, Zagreb 1952, 53-85.
2. VIDA KOVIĆ, n.dj, 55.
3. H. FOLNESICS, *Illuminierte Handschriften Dalmatiens*, Leipzig 1917.

transcendencije.

sima je mnogo pisao trogirski kanonik dr. Ivan Delale. I drugi su stručnjaci raspravljali o pismu, liturgijskim obilježjima ili datacijama pojedinih kodeksa.⁴

Većina kodeksa je ukrašena prelijepim iluminacijama i obogaćena neumama koje pomažu pravilnom pjevanju određenih melodija. Za graduale i antifonare to nije čudno jer su oni i pisani upravo za pjevače. Ugodno iznenađuje neumiziranje lekcionara iz 13. st. i evanđelistara iz istoga razdoblja.

Neume i njihov razvoj

Neumom su se u početku zvali znakovi koji su služili za pisanje koralnih nota kad još nije bilo crtovlja ili je bila samo jedna odnosno dvije crte. To je razdoblje od 11. do 12. stoljeća. Poslije će termin "neuma" označavati svaku grupu koralnih nota koja će se sastojati od dvije, tri ili više nota na jedan slog. Zato se napjev tako sastavljen zove neumatičan.

Razvoj neumatske notacije je bio dug i polagan. Postupno su se, uz akcente, počele dodavati i druge oznake: točkice i kukice. Zatim se u 11. st. uvela tzv. dijastematska notacija. Neume koje su se upisivale iznad teksta u praznu otvorenu prostoru, počele su se bilježiti kad na višim, kad na nižim mjestima da bi se točnije označilo kretanje melodijske linije. Tijekom daljnjega razvoja neumama su dodani i ritmički znakovi koji su pjevača pobliže upućivali u način interpretiranja melodije. Tako je npr. slovo "c" iznad neuma označivalo ubrzavanje tempa (c = celeriter), a slovo "t" usporavanje (t = tenere).

Prva prekretnica u razvoju notacije nastala je kad se uvela prva crta. Na toj se crti mogao uvijek upisati samo jedan znak i to uvijek za isti ton. Drugi su se tonovi bilježili više ili niže od crte. Ta se crta od početka 11. st. izvlači crvenom bojom a na njoj se bilježi ton *f*. Tijekom vremena počela se upotrebljavati još jedna crta, obično obilježena žutom, ili - rjeđe - zelenom bojom, za ton *c*. Poslije se između tih dviju crta umetala i treća, crna, crta za ton *a*. Na početku je stajalo određeno slovo, odnosno naziv tona koji se na njoj nalazio. Iz tih slova (*f, c*) razvili su se ključevi *F* i *C*-ključ.

4. O tome usporedi popis literature na kraju članka.

su stručnjaci
edinih kodek-

ogaćena neu-
Za graduale i
Ugodno izne-
ja razdoblja.

pisanje koral-
no dvije crte.
a“ označavati
še nota na je-

ono su se, uz
m se u 11. st.
znad teksta u
kad na nižim
jekom daljn-
vača pobliže
c“ iznad neu-
oravanje (t =

ela prva crta.
k za isti ton.
očetka 11. st.
ena počela se
fe - zelenom
, crna, crta za
na koji se na

Daljnji razvoj pisanja neuma je vezan uz ime *Guida d'Arezzo* (oko 995. do 1050) koji je bio čuveni srednjovjekovni teoretičar i reformator glazbene pedagogije. Njegova je zasluga u tomu što je konačno odredio položaj neuma na sustavu od četiri crte, odnosno u prazninama između crta.

U glazbenoj praksi koral se i danas izvodi iz zbornika u kojima su melodije zapisane neumatskom notacijom na sustavu od četiri crte. Nu, kad se čitanja poslanice i evanđelja bilježilo neumama u benventanskom sustavu, upotrebljavala se i dalje samo jedna crta. Tako ćemo i u trogirskim kodeksima naći tu pojavu, osim u Lekcionaru iz 13. st. o kojemu će se naprijed detaljnije govoriti.

Trogirski liturgijski kodeksi

Ovdje ću se ukratko osvrnuti na liturgijske kodekse a o evanđelistaru, koji je u znanstvenoj literaturi poznat pod nazivom *Evangeliarium tragulense*, iznijet ću opširniji prikaz sadržaja, opreme i važnosti toga kodeksa.

a) Graduali

Graduali su knjige u kojima su zabilježeni tekstovi i melodije koje su izvodile poslije čitanja poslanice u misi. To pjevanje je nazvano "responsorium graduale" (= odgovor na stepenicama). Obično bi ga izvodio pjevač solist na stepenicama propovjedaonice ili uz te stepenice. *Graduale* ima jedan stih, a *tractus* koji slijedi iza graduala ima više stihova.

Među trogirskim liturgijskim kodeksima nalazimo tri graduala:

1. *Gradual iz 1372. godine* (de tempore) - Na prvoj stranici nalazimo ime minijaturiste: Andrija iz Ferma. Isti potpis nalazimo i na 206. stranici. Slikar je ukrašio kodeks krasnim inicijalima (ukrasnim početnim slovima) i minijaturama (malim slikama koje prikazuju različite motive iz Isusova života ili nešto slično).

2. *Gradual iz 1373. godine* - Na prvoj stranici nalazimo ime autora: Angelo Nicolacius, kapelan crkve sv. Ivana u Cività Nova. I taj je kodeks ukrašen lijepo izrađenim inicijalima i minijaturama.

3. *Gradual iz 14. stoljeća* (de sanctis) - Sadrži i *Kyriale*. Nije točno datiran. Bogato je ukrašen. Donosi sekvenciju sv. Ivana (str.30) i sekvenciju za pokojne (str.80).

Neume su u svim gradualima pisane na četiri crte pa nema poteškoće pri čitanju i transkripciji melodija.

b) Antifonari i misali

Među trogirskim liturgijskim kodeksima nalazimo šest antifonarija iz razdoblja od 14. do 16. stoljeća i dva misala iz 14. stoljeća. Neume su u svim navedenim kodeksima pisane na četiri crte.

c) Brevijar

Brevijar iz 14. st. je iluminiran lijepim inicijalima i minijaturama, ali nema nikakvih neuma. Očito je da je pripreman samo za recitiranje a ne i za pjevanje. Zanimljivo je da u litanijama Svih svetih dvaput spominje sv. Venancija.

d) Lekcionar

Ovaj su kodeks posebno istraživali Antonin Zaninović⁵ i Albe Vidaković.⁶ Za nas su posebno zanimljiva četiri odlomka iz proroka Izaije koji su se nekada čitali na misi Badnjeg dana i na tri božićne mise od kojih odlomak za prvu misu na Božić ima zapisan i napjev. Zbog toga je to prvorazredni spomenik srednjovjekovne književne i glazbene vrste. Zanimljiv je i zbog toga jer je izvorni Izaijin tekst proširen, parafraziran drugim riječima i umecima i zbog toga se ubraja u *trope*.

Od 9. st. u zapadnoj liturgiji nastaje praksa - vjerojatno pod utjecajem s Istoka - proširivanja službenog teksta umecima, uvodima i zaključcima. Drži se da im je začetnik Tutilo (+ 915.g.), benediktinač iz samostana Sv. Gala u Švicarskoj. Opsegom su tropi bili veoma raznovrsni. Moglo je biti samo nekoliko riječi, a bilo je slučajeva da je pojedini trop bio bogati i razrađeni dijalog što je, na neki način, preteča liturgijske drame. Najčešće su dolazili u dijelovima mise: *Kyrie, Gloria, Alleluia, Ite missa est*. Iz prvotnih tropa na *Alleluia* razvila se sekvencija.

5. A.ZANINOVIĆ, Doba u koje bi napisan trogirski Evandelistar, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Split XLV/1922, 21-24.

6. Usp. bilješku br.1.

ema poteškoće

antifonarija iz
a. Neume su u

nijaturama, ali
iranje a ne i za
ominje sv. Ve-

Albe Vidako-
Izaije koji su
kojih odlomak
) prvorazredni
nljiv je i zbog
ječima i umec-

pod utjecajem
i zaključcima.
samostana Sv.
Moglo je biti
o bogati i raz-
e. Najčešće su
it. Iz prvotnih

arheologiju i his-

Među najmlađe trope spadaju tropizirane poslanice nastale u 13. i 14. stoljeću u južnoj Francuskoj. Najstariji takvi rukopisi ne upotrebljavaju naziv "trop" nego jednostavno *Epistola* ili pak *Epistola cum versibus*, *Versus super epistolam*, *Epistola farcita*.⁷

U našim starim liturgijskim kodeksima je sačuvan veliki broj tropiranih tekstova i melodija s latinskim i hrvatskim tekstovima. Ovaj trogirski primjerak o kome govorimo zanimljiv je zbog toga jer se radi o tropiziranoj poslanici koja se pjevala na prvoj božićnoj misi. Koliko je do danas poznato, to je jedini primjerak tropizirane poslanice u našim krajevima.

Ovaj je rukopisni lekcionar pisan lijepom poluokruglom dalmatinskom beneventanom, izuzevši zadnjih 29 listova koji su pisani goticom. Neume iznad teksta također su beneventanskog tipa. Zabilježene su na dvije crte: crvena ima na početku f- ključ, a žuta c-ključ. Osim tih dviju crta često dolazi i treća za ton d ili a, no ona je samo oštrim predmetom zacrtana i nije obojena. Na kraju pojedinog retka nalazi se prethodnica (custos guidon). Što se tiče datacije, Zaninović, Folnesics i V. Novak su složni u tvrdnji da ne prelazi 13. stoljeće.⁸

Evangelistar iz 13. stoljeća

1. Opis evanđelistara

U knjižnici Stolnoga kaptola u Trogiru, pod brojem 31, nalazi se kodeks pisan latinskim jezikom, veličine 190 x 290 mm. Na 106 listova ispisana su evanđelja za nedjelje i blagdane kroz liturgijsku godinu. U stručnoj literaturi taj je kodeks prozvan EVANGELIARIUM TRAGURIENSE. Nazvan je "trogirski" jer se čuva u Trogiru. Uvezan je u crveni baršun na drvenim koricama, s djelomično pozlaćenim - s umjetničkoga gledišta prilično bezvrijednim - srebrnim obrubom iz 17. stoljeća. Unutarnja je strana korica presvučena modrom svilom. Na prednjoj strani je lik sv. Ivana Evanđeliste a na zadnjoj lik sv. Mateja. Sadrži 124 evanđeoska odlomka za nedjelje i blagdane. Među njima nema evanđelja svetkovine sv. Ivana Trogirskoga

7. VIDA KOVIĆ, n. dj, 81.

8. O tome detaljnije usp: VIDA KOVIĆ, n. dj, 55.

dok je uvršteno evanđelje za blagdan sv. Dujma (str.85). Na temelju toga je trogirski opat dr. Urban Krizomali držao da je ovaj kodeks najprije pripadao nekoj (možda Stolnoj) crkvi u Splitu a potom je došao u posjed Trogira.

Pismo je pisano beneventanom, pismom kojim su se služili i koje su razvijali u svojim samostanima benediktinci montekasinske opatije i oni koji su bili u užoj povezanosti s njima. Na području današnje Južne Hrvatske nalazimo mnogo kodeksa pisanih beneventanom.

Prema samom pismu, stručnjaci su prosuđivali da bi ovaj Evanđelistar potjecao iz 11. stoljeća ili na prijelazu iz 11. u 12. stoljeće. Međutim, A. Zaninović je s pravom upozorio na blagdan sv. Franje Asiškoga koji je kanoniziran 1228. g. a evanđelje mu je u ovome Evanđelistaru na svome mjestu u liturgijskoj godini pa ne može biti govora o kasnijem dodatku kao što je pri kraju, naravno drugom rukom, dodan blagdan Tijelova. Zbog toga moramo zaključiti da je ovaj kodeks nastao u prvoj polovici 13. stoljeća, ne prije 1228. godine.

Ovaj rukopis spada u vrednija djela iz perioda beneventane. Dolaze do izražaja neke oštine i prelamanja i crtica (-). Po tome, i po nekim drugim osobinama pisma, uočavamo očite dodirne točke s tipom montekasinske uglate beneventane.

E.A. Loew i V. Novak pripuštaju mogućnost da bi ovaj evanđelistar mogao potjecati iz skriptorija nekoga našega benediktinskog samostana. Zadar i Trogir su bili najjača žarišta benediktinaca pa ne bi bilo neobično da su imali i vlastite skriptorije. To mišljenje zastupa i Ivan Ostojić. Možda je to upravo bio trogirski benediktinski skriptorij. Polazeći od pretpostavke da je pisan za neku splitsku crkvu, vjerojatnije je da je pisan u Trogiru koji je mnogo bliži Splitu nego Zadar.

2. Sadržaj Evanđelistara

- list 1 - 4: četiri nedjelje došašća;
- list 5: Badnjak s evanđeljem Mt 1,18-21;
- list 5 v: druga misa na Badnjak "in primo gallorum cantu - u vrijeme prvoga pjeva pjetlova s evanđeljem Lk 2,1-4;
- list 6-7 v: za božićnu Ponoćku imamo početak evanđelja po Mateju (1,1-16) s neumama na četiri stranice;
- list 8: "in primo mane" - kod jutarnje mise na Božić evanđelje Lk 2,15-20;

Na temelju toga je najprije pripadao osjed Trogira.

ne služili i koje su e opatije i oni koji e Južne Hrvatske

ovaj Evandelistar šće. Međutim, A. škoga koji je kan- na svome mjestu odatku kao što je a. Zbog toga mo- i 13. stoljeća, ne

entane. Dolaze do po nekim drugim n montekasinske

ovaj evandelistar g samostana. Za- lo neobično da su ojić. Možda je to retpostavke da je i Trogiru koji je

cantu - u vrijeme

idjelja po Mateju

šić evanđelje Lk

- list 9: "in die sanctae Nativitatis Domini" - na trećoj božićnoj misi početak evanđelja sv. Ivana (1,1-14) kao i danas, s neumama na 3 stranice i minijaturom na početku evanđelja;

- list 10-13: slijede blagdani s evanđeljima kao i u današnjem misalu: sv. Stjepan, sv. Ivan, Nevina dječica, nedjelja u osmini Božića;

- list 13 v-15: Povečerje Bogojavljenja s evanđeljem Lk 3,21-38. 4,1) koje sadrži Isusovo rodoslovlje koje zajedno s neumama zauzima pet stranica;

- list 15 v-20 v: Bogojavljenje sa svojih šest nedjelja;

- list 21-41: nedjelje od Sedamdesetnice do Cvjetne nedjelje s kvatrem subotom iza 1. korizmene nedjelje;

- list 41 v: In Coena Domini - Veliki četvrtak;

- list 42 v: Velika subota;

- list 43: Uskrsna nedjelja, evanđelje po Marku (16,1-7) s neumama na dvije stranice;

- list 44-53; evanđelja za svaki dan u Uskrsnoj osmini i za pet nedjelja iza Uskrsa;

- list 53 v-60: večernja za Uzašašće, Uzašašće, nedjelja u osmini, večernja Duhova, evanđelje za svetkovinu Duhova i za svaki dan u duhovskoj osmini;

- list 62-80: evanđelja za 24 nedjelje iza Duhovske osmine;

- list 81 v-91 v: evanđelja za 17 svetkovina ovim redom: sv. Andrija, Svijećnica (s minijaturom prikazanja u Hramu), Navještenje Marijino (s minijaturom), sv. Juraj, sv. Filip i Jakov, sv. Dujam, Ukazanje sv. Mihovila, Rođenje sv. Ivana Krstitelja (s minijaturom), sv. Petar, sv. Pavao (odijeljen od sv. Petra), sv. Jakov, sv. Lovro, Uznesenje Marijino, Uzvišenje sv. Križa, sv. Franjo, sv. Matej, sv. Šimun i Juda, Svi Sveti. Evanđelje za svetkovinu Tijelova dodano je naknadno na listu 104. i pisano je drugom rukom, a uopće nema evanđelja za blagdan sv. Ivana Trogirskog.

- list 92-124: tu su donesena evanđelja za "zajedničke" mise: za jednoga apostola, za više apostola, za jednoga mučenika (tri evanđelja), za više mučenika (četiri evanđelja), za priznavaoce (pet evanđelja), za djevice (dva evanđelja), za posvetu crkve (dva evanđelja), na čast Majci Božjoj i na čast prvoga križa.

- list 106 v: iza evanđelja za Tijelovo stavljen je obrazac "proclamatio humorum".

3. Iluminacije Evanđelistara

Trogirski evanđelistar je bogato iluminiran 121 inicijalom i 5 minijatura. Većina inicijala (116) se odnosi na slovo "I" što je i normalno jer je početak evanđelja imao isti obrazac: *In illo tempore ...* Kao ukras inicijalima dolaze slike anđela, čovjeka, zmaja, orla, bika, lava, psa, pleter, knjiga i slično. Veličina inicijala kreće se oko 12 x 140 mm.

U Evanđelistaru je pet minijatura: Isusovo rođenje (list 9), Svečani ulazak u Jeruzalem (list 30 v), Isusovo prikazanje u Hramu (list 82), Navještenje Marijino (str.83), Rođenje Ivana Krstitelja (list 86). Najvrednija minijatura je slika Isusova rođenja. Čini se da je druge minijature crtala druga ruka, a možda i više njih.

4. Neume u Evanđelistaru

Neka su evanđelja zabilježena neumama: Božićna ponoćka (Mt 1,1-16) s neumama na četiri lista; Treća božićna misa (Iv 1,1-14) s neumama na tri lista; u predvečerje Bogojavljenja (Lk 3,21-38) s neumama na 5 lista; na Uskrs (Mk 16,1-7) s neumama na dva lista.

Neume upotrijebljene u Evanđelistaru imaju sve oznake beneventanskih neuma kao i pismo kojim je kodeks pisan. Neume su ispisivane u otvorenom prostoru (*in campo aperto*), ali s jednom crtom bez ključa. Na kraju retka dolazi prethodnica *custos*, *guidon*. Slova teksta su ispod notacije i manja su nego u drugom tekstu gdje nema neuma.

Da su neume ovoga evanđelistara zaista beneventanskog tipa, potvrdio je i priznati stručnjak za ta pitanja Dom E. Cardine, OSB, iz opatije Solesmes u pismu trogirskom opatu Urbanu Krizomaliju.⁹ Uspoređujući naš ko-

9. Pismo, datirano 20. travnja 1957. godine, čuva se u arhivu Trogirskoga kaptola. U njemu Dom Eugèn Cardin, između ostaloga, piše: ". Shvaćam da ste oklijevali u izboru jedne ljestvice. Obojena crta normalno je ja, ali ima izuzetaka u svakom pravilu, a nije posve sigurno da li je boja ovdje stavljena od prve ruke. Srećom ova melodija genealogije sv. Luke nalazi se u drugim manuskriptima. Iako nam Benevent V 19 f.165 ne daje podataka, jer njegova crta prema držanju suhog šiljka slijedi visinu različitih prijelaza, misal iz XIII. stoljeća, Rouen 2771Y 50.f.30 i 31, pruža nam naprotiv željenu preciznost i potiče nas, zahvaljujući njegovu ključu, da obojenu crtu trogirskog manuskripta protumačimo sa sol .Svakako, ovaj je rukopis iz Trogira veoma zanimljiv i mi bismo u Solesmesu željeli imati fotografiju svih notiranih stranica. Ovaj dokument čini se treba biti datiran u 13. stoljeće. Ali, evanđelje sv. Franje, ako je od prve ruke, obvezuje nas da se vratimo barem do godine 1228..."

om i 5 minijatu-
normalno jer je
ikras inicijalima
pleter, knjiga i

list 9), Svečani
1 (list 82), Nav-
6). Najvrednija
ature crtala dru-

ćka (Mt 1,1-16)
neumama na tri
na na 5 lista; na

ce beneventans-
nisivane u otvor-
ključa. Na kraju
ispod notacije i

og tipa, potvrdio
z opatije Soles-
ređujući naš ko-

kaptola. U njemu
ili u izboru jedne
vilu, a nije posve
ia genealogije sv.
ne daje podataka,
'aza, misal iz XIII.
nost i potiče nas,
otumačimo sa sol
mesu željeli imati
ran u 13. stoljeće.
imo barem do go-

deks s drugima iz toga razdoblja, Cardine je pronašao isti napjev evanđelja - uz male razlike - u još dva rukopisa: jedan je iz Beneventa (oznaka V 19), drugi iz Rouena u sjevernoj Francuskoj (oznaka 277/Y 50). Neumizacija u navedenim kodeksima je potpuno identična s neumama Trogirskoga evanđelistara.

Još jedno svjedočanstvo pripadnosti beneventanskom tipu neumizacije pronašao je A. Zaninović¹⁰ koji donosi i faksimil dviju stranica neuma. Sve tim to pokazuje da nećemo pogriješiti ako tvrdimo da su oba kodeksa nastala na području beneventane u Italiji ili na našim stranama.

E.A.Loew u svome djelu "The Beneventan Script" zastupa hipotezu da je Trogir imao takav skriptorij koji je imao vezu s opatijom Santa Maria del Mare na Tremitima s druge strane Jadrana. Već smo spomenuli da se s tim mišljenjem slažu Novak i Ostojić.

Literatura:

1. V. NOVAK, *Latinska paleografija*, Beograd 1952.
2. V. NOVAK, *Scriptura Beneventana s osobitim obzirom na tip dalmatinske beneventane*, Zagreb 1920.
3. I. OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. II, Split 1964.
4. A. VIDAKOVIĆ, Sakramentar MR 126 Metropolitanske knjižnice u Zagrebu. Muzičko paleografska analiza. *Rad JAZU*, knjiga 287, Zagreb 1952.
5. A. ZANINOVIĆ, Doba u koje bi napisan trogirski Evanđelistar. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Split, XLV/1922, 21-24.
6. A. ZANINOVIĆ, Jedan dvolist beneventane sa starim neumama. *Starohrvatska prosvjeta*, III. serija, sv. 7, Split 1960, 231-242.
10. A. ZANINOVIĆ, Jedan dvolist beneventane sa starim neumama. *Starohrvatska prosvjeta*, III. serija, sv. 7, Split 1960, 231-242.

Eduard Nagel

ŽIVA ZAJEDNICA U KORIZMI

Cilj i put korizmenog pokorničkog vremena

Vrijeme pred Uskrs danas se rado naziva vrijeme posta. Međutim, u početku to "vrijeme posta" ipak nije bilo vrijeme posta nego neposredna priprava odraslih na krštenje. Nekoć su svake godine ulazili za Uskrs u Crkvu ljudi koji su se na taj korak pripremili u katekumenatu. Korizmeni termin sam od sebe ponudio se za ulazak u Crkvu, jer slaviti Uskrs ne znači za kršćanina samo sjećanje na jedan davni prošli događaj nego samoga sebe staviti u odnos na uskrsnuće. Katekumeni su to mogli učiniti primanjem krštenja; koji su već kršteni - obnovom krsnog obećanja; a grešnici - obnovom krsne milosti.

Kad je u praksu krštenja došlo da se novorođenčad krste kroz čitavu godinu, potisnulo se uvođenje odraslih na Uskrs, vrijeme priprave do Uskrsa - vrijeme priprave za krštenje i krsne obnove - stupalo je sve više i više u pozadinu. Istovremeno morala se zajednica već krštenih sve više suočavati s grijesima u vlastitim redovima, tako da se promijenilo i značenje riječi "pokora". Izvorno je riječ pokora bila odvratanje od poganske vjere ili nevjere i zaokret k vjeri u Krista čitavim svojim bićem. Da bi se to postiglo, bila je potrebna: molitva, post i milostinja. Taj način pokore činili su odrasli katekumeni pred svoje krštenje; a oni - koji su kao djeca kršteni - kršćani kasnijih generacija, morali su to nadoknaditi, ako su grijehom ranili svoje zajedništvo s Kristom ili ga gotovo izgubili. Pokorničko korizmeno vrijeme

za teže grešnike bilo je vrijeme u kojem su se oni intenzivno pripremali na ponovno pomirenje s Crkvom pred Uskrs. U tom vremenu pokora se još smatrala kao obnova izgubljene krsne milosti. Ali s vremenom se gledala prvenstveno i neugodna strana pokore, tjelesna pokora, post. Tako je iz "korizmenog pokorničkog vremena" nastalo "vrijeme posta".

Danas, naočigled rastućeg broja katekumena u prvoj pričesti ili uz sklapanje braka pojavljuje se opet novo značenje starog uređenja katekumenata. Cijele zajednice - ili barem grupe u njima - zanimaju se za katekumene molitvom, zajedničkim slavljenjem krštenja na sv. misi, obnovom vlastitog krsnog obećanja. Tu se nalaze velike, zasada još malo korištene, prilike.

Cilj korizmenog pokorničkog vremena sastoji se u ovome: sebe kao kršćanina - obnovom krsne svijesti, pokorom i postom kao i solidarnošću međusobom - postaviti u živu zajednicu s Kristom.

Obnova krsne svijesti

Naočigled prošloga nevjerničkog društva i velike razlike između broja krštenih i "praktičnih" kršćana kao i znatno opadajućeg broja krštenja djece krštenih od roditelja čini obnovu krsne svijesti potrebnom. Postavlja se pitanje kako: Što znači biti kršten? U čemu se razlikuje život jednog krštenika od jednog nekrštenika? Koje posljedice proizlaze iz krštenja da bi se shvatili svijet i osobni život? - Ta pitanja moraju biti tema i na misi. Čitanja na nedjelje ovog vremena pružaju razmišljanja o tome a daju i odgovore (usp. E. Nilhold, Auf Ostern gut vorbereitet, u Gottesdienst 2/90). Pomaže i to jer u tom vremenu: biblijski kružoci, katekumenske grupe, obiteljski kružoci itd. dobivaju svoje duhovne poticaje iz nedjeljnog evanđelja slijedeće nedjelje.

Krsna obnova ne smije ipak zastati samo na intelektualnom i racionalnom. Kao slavljenički element može krsna obnova u svakoj nedjeljnoj zajedničkoj misi nadoknaditi pokornički čin. Izrazito je odgovarajući obred u slavlju uskrsne noći, kad svi vjernici za Vjerovanje u rukama drže upaljene svijeće i ne škrope se samo krsnom vodom nego dolaze naprijed i sami se krsne s novoposvećenom krsnom vodom.

Zajednice, u kojima se sprema dijete školske dobi ili odrasli za krštenje na Uskrs, trebale su katekumena pratiti stvaranjem vlastite katekumenske grupe, informacijama cijele zajednice i pozivanjem k sudjelovanju pripreme misle pratiti pripravnika za krštenje.

Molitva za katekumena morala bi biti redovito vrednovana kao i molitva za prvopričesnike i krizmanike.

Pokora

U većini zajednica barem se pokornički misni čin podrazumijeva u korizmenom pokorničkom vremenu. Prednosti pokorničkog misnog čina jesu: intenzivni navještaji pokore, zajednički i pojedinačni ispit savjesti, novi smjer kao i iskustvo da kao grešnik ne stoji sâm pred Bogom. Molitva za Božje smilovanje, za sebe i jedni za druge, te izmjena pozdrava mira kao znak uzajamnog pomirenja mogu biti pojedincu od velike koristi.

Pokornički misni čin nije nadoknada za osobnu ispovijed, u kojoj se određenom čovjeku obećaje u svojoj svojoj osobnoj situaciji oprostjenje i spasenje. Nisu samo teški grijesi predmet ispovijedi u smislu da je prekinut savez milosne zajednice s Bogom. Upravo u današnjem vremenu mnogi su ljudi bespomoćni u ophođenju sa svojom prošlošću. Nerijetko se potiskuje grijeh ili se kao takav ne priznaje. Sučeljavanje sa samim sobom i s grijehom, moguće je samo u razgovoru, koji vodi k iskustvu da se prihvati i obljubi sa svom svojom vlastitošću i poviješću, sa svim neugodnostima krivog djelovanja. Tu ispovijed ima nenadoknadivu ulogu, koju sada neki vjernici nanovo otkrivaju.

Za novo obraćenje treba vremena kao i za obraćenje pred vrijeme krštenja. To grupe prihvaćaju ozbiljno, udružuju se da bi nakon vremena posta dalje obnovili svoj život. Pepeljavanje na Srijedu pepelnicu razjašnjava im ozbiljnost stvari. U tjednom susretu razgovaraju o svom životu, izranjaju iskustva, mole jedan s drugim i jedan za drugoga. U Velikom tjednu primaju sakrament oprostjenja da s obnovljenom krsnom milošću sudjeluju na uskrsnom slavlju.

Postojeće grupe mogu koristiti korizmenu pokoru da zajedničkim susretima izmjenjuju iskustva svoga kršćanskog života u razgovoru i molitvi. Govor o temama kao grijeh i oprostjenje može biti od velike koristi pojedincu.

Prije nego Crkva na Uskrs slavi Gospodnje uskrsnuće, ona ga prati na putu njegovih zadnjih dana. Stoga je naravno da Kristova patnja, igra značajnu ulogu prije svega u posljednjoj fazi priprave na Uskrs. Uvijek je bilo shvatljivo da se promatranjem Gospodnje patnje vidi i motiv za osobno

ovana kao i molit-

irazumijeva u ko-
misnog čina jesu:
avjesti, novi smjer
Molitva za Božje
aira kao znak uza-

ovijed, u kojoj se
i oproštenje i spa-
da je prekinut sa-
remenu mnogi su
jetko se potiskuje
i sobom i s grije-
a se prihvati i obl-
odnostima krivog
ada neki vjernici

nje pred vrijeme
i nakon vremena
u pepelnicu raz-
ju o svom životu,
. U Velikom tjed-
m milošću sudje-

zajedničkim sus-
govoru i molitvi.
e koristi poedin-

e, ona ga prati na
ova patnja, igra
Uskrs. Uvijek je
motiv za osobno

obraćenje. Pobožnost križnog puta, pobožnost muke i pokora povezuju obadvije molbe jednu s drugom: pogled na trpećeg Gospodina pojednostavljuje rješavanje osobnih problema.

Danas ima jaki trend za to da se lice trpećeg Gospodina gleda u siromašnim i potlačenim naših dana. Pri tome će biti važno, ne optužiti trpećeg i ne okriviti samoga sebe za grijeh, koji se ne susreće osobno nego ne točno vidi gdje je moguće i potrebno vlastito obraćenje. Ako se na to ne pazi, može na mjesto vlastitog grijeha nastupiti bijeg u anonimni socijalni grijeh. Time nije pomognuto ni siromašnim i potlačenim ni onima koji su zaposleni. Kod mise, koja govori o patnji u ovom svijetu, radi se uvijek o tome da se ta patnja uvijek promatra u odnosu na Kristovo otkupiteljsko djelo, ukoliko se obrati pažnja na prisutne, čija se egzistencija uzima sa svim njihovim sposobnostima i mogućnostima, ali i s njihovim nedostacima u Božjem djelu spasenja koje se očitovalo u Isusu Kristu.

Tjelesno odricanje i vladanje samim sobom važna su pretpostavka za intelektualni, duhovni i duševni život. Tjelesna zasićenost ne može dođuše utajiti duhovnu glad, ali je može prekriti. Zasićenost zahtjeva dohovno-duševnu udobnost, koja stoji u suprotnosti sa zaista egzistencijalnim pitanjima. Stoga to pripada i korisnom odricanju i kao priprava na značenje mise.

Prije svega biti na misi na radni dan često znači ranije ustajanje ili odricanje od odmora, gledanja televizije, itd. Iskustva da misa dolazi u neugodno vrijeme, kao npr. rana ili kasna smjena omladine, noćna smjena ili druga popratna stanja, pokazuju, da svladavanje, koje košta truda, stvara dobru pretpostavku za otvoreno i srdačno zajedničko slavlje.

Međusobna solidarnost

Briga jednih za druge, koja se očituje u djelima ljubavi prema bližnjima, tradicionalno nazvana "milostinja", ima velikog udjela u misi.

Istinitost mise pokazuje se prema drugome u tome, da se u njoj nitko ne ograničava, tko pripada crkvenoj zajednici (svi imaju ista prava). Stoga možda mora nedjeljna zajednička misa tako biti, da se u njoj mogu ugodno okjećati djeca kao stariji, mladići kao odrasli, voditelji zajednice kao kršćani koji pripadaju toj zajednici. Vrijedan je ispit savjesti, da li je to tako u vlastitoj zajednici, i posljedice takva ispita savjesti mogle bi pokazati polodonosan program za zajednicu kroz korizmeno pokomičko vrijeme.

Briga jednih za druge mora također - barem prigodno - radi toga postati u misi očita, da se u tome događa socijalni i karitativni rad Crkve. Za vrijeme misnog slavlja mora doći do izražaja kako se novčani darovi vjernika moraju shvaćati.

Briga jednih za druge ne znači naposljetku i molitva jedan za drugoga. Nadasve se njeguje tamo gdje se u misi moli za one kojima naša snaga nije dostatna za pomoć. Danas već postoje molitvenici, u koje onaj, koji hoće, može unijeti molitve koje njega pokreću (koje on osjeća potrebnim). Te molitve postaju tada molitve zajednice, ili se svima onima koji čitaju iz te knjige, predlaže moliti u tišini.

Briga jednih za druge ne znači s obzirom na misu da vjernici imaju dovoljnu priliku da slave misu. U vrijeme sve više opadajućeg broja svećenika to znači da se traže i njeguju oblici službe Božje koji mogu biti i u odsutnosti svećenika: slavljenje časoslova, pobožnosti, ružarij, križni put. Neznatni broj sudionika ne bi smio strašiti (Ako je mali broj sudionika, ne bi trebalo malaksati). Vjerojatno nema malo ljudi koji bi željeli moliti, ali k tome oslonac, jedne, možda samo male, zajednice, treba pomoći; oni trebaju iskusiti potrebnu pomoć.

Stvaranje i obnavljanje suživota s Kristom i međusobom jest cilj korizmenog pokorničkog vremena. Tom cilju sve službe Božje u tom vremenu trebaju odgovarati, da bi uskrсни blagdan postao prava svetkovina uskrsnuća.

(Eduard NAGEL, *Lebensgemeinschaft*, Gottesdienst, 2/1992, 9-11).

Preveo: Frano Doljanin